

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال پنجم، شماره پیاپی ۱۴، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۳۰

صص ۳۵-۵۰

بررسی نقش خانواده در بزهکاری فرزندان (مورد مطالعه: نوجوانان پسر شهر زنجان)

داود فاطمی، دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی دانشگاه خوارزمی، ایران*

عارف رحیمی، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم، ایران

موسی سعادت، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی دانشگاه کاشان، ایران

محمد عباس‌زاده، دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه تبریز، ایران

چکیده

ارتکاب جرم و بزهکاری، از مهم‌ترین پدیده‌های حیات انسانی تلقی می‌شود که علل و عوامل متعدد و با سهمی متفاوت در بروز آن نقش دارند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش خانواده در بزهکاری نوجوانان پسر شهر زنجان با روش پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر زنجان تشکیل می‌دهند که از این تعداد، نمونه‌ای به حجم ۳۶۰ نفر از طریق فرمول کوکران برآورد و به شیوه خوشه‌ای چندمرحله‌ای به عنوان نمونه مورد بررسی انتخاب شده‌اند. داده‌های حاصله با استفاده از آزمون‌های تعبیه شده در نرم‌افزار کامپیوتری SPSS تجزیه و تحلیل شده است. نتایج پژوهش حاکی از معنی‌دار بودن تفاوت میانگین بزهکاری نوجوانان بر حسب وضعیت شغلی و تحصیلی والدین و درآمد خانواده‌شان است. همچنین نتایج تحقیق رابطه بین متغیرهای نظارت والدین و دلبستگی به خانواده را با متغیر وابسته؛ یعنی بزهکاری نوجوانان به تأیید رساند. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل رگرسیونی نیز نشان داد که متغیرهای نظارت والدین و دلبستگی به خانواده به ترتیب، بیشترین تأثیر را بر بزهکاری نوجوانان داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: بزهکاری، بزهکاری نوجوانان، نظارت والدین، دلبستگی به خانواده

Email: dfatemi1@gmail.com

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۲۴۷۵۶۴۳۳

Copyright©2016, University of Isfahan. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>), which permits others to download this work and share it with others as long as they credit it, but they can't change it in any way or use it commercially.

مقدمه و بیان مسأله

جامعه انسانی و روابط اجتماعی بر اساس نظم اجتماعی و به واسطه هنجارهای اجتماعی اداره و تنظیم می‌شود. هنجارهای اجتماعی، الگوها و شیوه‌های رفتار و قواعد تعیین‌کننده کنش متقابل میان مردم هستند که پیروی از آن‌ها موجب تعادل و نظم در جامعه می‌گردد. یک هنجار تعیین می‌کند که فرد در شرایط گوناگون چه رفتاری باید یا نباید داشته باشد. در این بین، یکی از مسائل اجتماعی برآمده از ناهمناوبی، بروز رفتار انحرافی است که همانند فقر، جهل و بیماری همواره در جوامع انسانی حضوری چشمگیر داشته و گستره وسیع و انواع مختلفی را پوشش می‌دهد که بزهکاری نوجوانان از مهم‌ترین آن‌هاست.

مسأله بزهکاری و انحراف نوجوانان از دیرباز در جامعه بشری مورد توجه اندیشمندان است و هم‌اکنون نیز، از مباحث عمده بسیاری از اندیشمندان است. مروری بر کثرت جرایم در جهان و در کشور خودمان، گویای این واقعیت است که بزهکاری یکی از مسائل عمده جامعه ما است (نوربها، ۱۳۷۳: ۱۴). به دلیل گرایش بالای نوجوانان به انجام اعمال بزه، جرم‌شناسان بیشتر بر روی بزهکاری نوجوانان متمرکز شده‌اند (Hindelang and McDermott, 1981 in: Rashed, 2002:4). جرم‌شناسان معتقدند که بزهکاری نوجوانان را باید جنبه‌ای مهم و شاخص از آن‌چه، به ایجاد انواع مختلف رفتارهای بزهکارانه جوانان و بزرگسالان کمک می‌کند، در نظر گرفت (Wilson and Herrnsten, 1985 in: Rashed, 2002:5).

این قشر از افراد جامعه، سرمایه اصلی هر کشوری محسوب می‌شود که در پویایی و تداوم حیات نظام اجتماعی و رشد و توسعه همه‌جانبه آن در آینده، نقش به‌سزایی خواهند داشت. مسأله بزهکاری این قشر می‌تواند به‌عنوان یک مانع جدی در راه شکوفایی استعدادهای فردی و توسعه و ترقی یک کشور و یا یک شهر قلمداد شود (جلایی‌پور و حسینی‌نثار، ۱۳۸۷: ۷۹). در بررسی‌های به‌عمل آمده در بیشتر کشورهای جهان، آمار جرایم و بزهکاری متوجه جوانان، به ویژه در سنین ۱۲ تا ۲۵ سالگی همچنان رو به رشد است. روند کمی

جرایم نوجوانان و جوانان در سال ۱۳۷۴ از ۷۶۴۴ به ۲۵۰۸۹ در سال ۱۳۷۹ رسیده و جمع آن از ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۹ بیش از ۱۳۰۰۴۶ مورد است (نجفی‌توانا، ۱۳۸۲: ۸-۱۸). بررسی‌ها نشان داده است که میزان وقوع جرایم بر حسب سن، جوان‌تر شده و بزهکاری و جرم از جوانان به نوجوانان به شدت در حال گسترش است (رجبی‌پور، ۱۳۸۸: ۴). بررسی‌های به‌عمل آمده در مورد شهر زنجان نیز آمار بالای جرایم نوجوانان و جوانان را در برخی نقاط شهری نشان می‌دهند (توکلی، ۱۳۸۴: ۱۰۶).

نوجوانانی که نمی‌توانند بر مبنای ضعف عملکرد نهادهای جامعه‌پذیری چون خانواده و نابسامانی فضای ساختی در نظام اجتماعی، تمایلات خود را به سوی رفتارهای هم‌نوا سوق دهند، ممکن است به‌سوی رفتارهای انحرافی کشیده شوند و در صورت دریافت بر چسب منحرف، از سوی نهادهای کنترل اجتماعی به‌عنوان بزهکار شناخته شوند (محمدی‌اصل، ۱۳۸۴: ۱۱).

به سبب گزینشی بودن رفتار و نهادهای کنترل و ثبت بزه و انحراف و نیز انتخابی بودن مجازات بزهکاران، مسأله وقایع ثبتی بزه و جرم کاملاً درست نیستند، ولی ضمن ارائه میزان تقریبی از بزهکاری‌ها و انحرافات، نشان می‌دهند، چه کسانی از کل جمعیت بزهکاران و کج‌رفتاران اجتماعی، از سوی نهادهای کنترل اجتماعی به‌عنوان بزهکار و منحرف شناخته شده‌اند (کیتسوس و سیکورل، ۱۹۶۳، به نقل از جعفری، ۱۳۸۹: ۵). جوانی ساخت جمعیت در ایران و تأخر فرایند جامعه‌پذیری نسبت به نظم نوین جهانی در جامعه در حال گذار ایران، به رشد مسأله بزهکاری نوجوانان انجامیده است. لذا پژوهش حاضر، در صدد پاسخگویی به سؤالات زیر است:

- میزان بزهکاری در بین نوجوانان پسر شهر زنجان در چه حدی است؟
- خانواده چه نقشی در بروز این آسیب اجتماعی دارد؟
- چه راهکارهایی را می‌توان برای کاهش و جلوگیری از بروز بزهکاری در بین این قشر از افراد ارائه نمود؟

¹ Kitsuse and Cicourel

پیشینه تجربی تحقیق

علیوردی‌نیا و همکارانش (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری»، با بهره‌گیری از نظریه سرمایه اجتماعی خانواده کلمن و نظریه پیوند اجتماعی هیرشی و با روش پیمایشی، به بررسی تجربی فرضیه رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری در بین نوجوانان دختر و پسر سال سوم دبیرستان شهر سنندج پرداختند. یافته‌های تحقیق آن‌ها نشان داد که سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده، در بین پاسخگویان پسر بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی بزهکاری را دارد، در صورتی که سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده، بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی بزهکاری را در بین پاسخگویان دختر نشان داد. همچنین در بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی خانواده، صمیمیت اعضای خانواده و حمایت اجتماعی رابطه معناداری با بزهکاری پسران داشته، در حالی که در بین پاسخگویان دختر، آگاهی والدین و عضویت والدین در نهادهای اجتماعی با رفتارهای بزهکارانه رابطه معناداری را نشان داده‌اند.

باقری و همکارانش (۱۳۸۸)، در تحقیقی پیمایشی با عنوان «بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر ارتکاب جرم»، با نمونه‌ای به حجم ۵۵۰ نفر از شهروندان شهر اهواز که در دو گروه مجرم (۱۵۰ نفر) و عادی (۴۰۰ نفر) جای داشتند مصاحبه به عمل آوردند. چارچوب نظری این تحقیق را تئوری‌های ساترلند و شاو و مک‌کی تشکیل می‌داد. یافته‌های تحقیق ایشان نشان داد که متغیرهای مستقل جنس، تحصیلات، یادگیری اجتماعی، قومیت، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، منطقه محل سکونت، با متغیر وابسته جرم رابطه معنی‌داری را دارند. در حالی که متغیرهای مستقل سن، اشتغال و ازهم‌گسیختگی خانوادگی با متغیر وابسته جرم رابطه معنی‌داری نداشتند.

نوری (۱۳۸۹)، در تحقیقی با عنوان «بررسی تأثیر خانواده نابسامان در گرایش فرزندان نوجوانان به بزهکاری در شهر اهواز»، با ۱۰۰ نفر از نوجوانان بزهکار که پس از ارتکاب جرم به کانون اصلاح و تربیت شهر اهواز معرفی شده‌اند، به صورت

میدانی مصاحبه به عمل آورد. نتایج تحقیق حاکی از این است که شیوه تربیتی مستبدانه و یا سهل‌گیرانه توأم با غفلت و بی‌توجهی والدین در گرایش نوجوانان به بزهکاری مؤثر است. همچنین عواملی مانند تعداد اعضا خانواده (بعد خانوار)، تحصیلات پایین والدین، نوع شغل والدین، میزان درآمد و هزینه‌های زندگی، وضعیت نامناسب اقتصادی، فضاهای کوچک زندگی، زندگی در محله‌های شلوغ، نوع تملک مسکن، جدایی والدین، فوت والدین و انحرافات مجرمانه والدین یا نزدیکان و نیز میزان پای‌بندی خانواده به مسائل مذهبی در گرایش نوجوانان به بزهکاری مؤثر است. همچنین نتایج حاصله از تحقیق ایشان نشان داد که وجود یا عدم وجود اختلاف و مشاجره بین والدین و یا اعتیاد و عدم اعتیاد والدین از یک‌سوی و همچنین وجود یا عدم وجود پیوند عاطفی متقابل میان فرد و خانواده از سوی دیگر در گرایش نوجوانان به بزهکاری تأثیری نداشته و یکی از عوامل بزهکاری آن‌ها محسوب نمی‌شود.

وارن و جانسون^۱ (۱۹۸۹)، به نقل از رجایی (۱۳۸۱: ۵)، با انجام تحقیقی میدانی در مورد ارتباط غفلت خانوادگی و بزهکاری به این نتیجه رسیدند که جوانانی که والدین‌شان از آن‌ها غافل شده‌اند و یا کمبود محبت خانوادگی دارند احتمال بیشتری دارد که درگیر بزهکاری و خلاف‌هایی مانند فرار از خانه و مدرسه شوند.

پارسل^۲ و همکارانش (۱۹۹۳)، در تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی خانواده و مشکلات رفتاری کودکان» به بررسی رابطه بین این دو متغیر پرداختند. آنان معتقدند که سرمایه اجتماعی خانواده باید با جامعه‌پذیری هنجارهای اجتماعی در کودکان همبستگی داشته است. همچنین وضعیت اشتغال والدین باید با سازگاری اجتماعی کودکان در ارتباط است. این مطالعه به بررسی مشکلات رفتاری کودکان ۶ تا ۸ ساله در خانواده‌هایی که والدین حضور داشتند، در یک نمونه

^۱ Warren and Johnson

^۲ Parcel

فرزندان) و اهداف تحقیق که پیش‌تر اشاره گردید، به نوعی، ملزم به استفاده از دیدگاه‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی هستیم.

دورکیم^۴ و به‌طور کلی جامعه‌شناسان بر این عقیده‌اند که پدیده بزهکاری و جرم را نمی‌توان با عوامل روانی و جسمانی افراد توجیه نمود؛ زیرا این عوامل نقش چندانی در بزهکاری افراد نداشته، بلکه عوامل اجتماعی از قبیل شرایط نامناسب خانواده، ناسازگاری والدین، طلاق، بزهکاری والدین، بیکاری، مهاجرت، ضعف اعتقادات و باورهای دینی، وضع بد اقتصادی خانواده، عوامل سیاسی، جنگ و مواردی از این قبیل است که نقش تعیین‌کننده‌ای در بزهکاری و اعمال مجرمانه افراد دارد (نجفی‌توانا، ۱۳۷۷).

بحث اصلی پارسونز^۵ در تبیین انحرافات اجتماعی بر مبنای پیش‌فرضی که در مورد خرده‌نظام‌های چهارگانه فرهنگ، اجتماع، شخصیت و اقتصاد مطرح کرده شکل گرفته است. کارکردهای مناسب هر یک از این خرده‌نظام‌ها و ارتباط و کنش متقابل بین آن‌ها عامل کنترل‌کننده هر جامعه و همچنین عامل بقا و پایداری نظام اجتماعی است. در مقابل، عدم تعادل و بی‌سازمانی در هر یک از خرده‌نظام‌ها حیات جامعه را تهدید کرده و زمینه را برای رفتار انحرافی فراهم می‌سازد. از دید پارسونز، نهادها و سازمان‌های اجتماعی عوامل اجرایی و ابزارهای جامعه‌پذیری الگوهای رفتاری و درونی ساختن آن‌ها در افراد هستند. در صورتی که نهادها و سازمان‌های کارگزار جامعه‌پذیری نظیر خانواده، مدرسه و وسایل ارتباط جمعی کارایی لازم را نداشته‌اند جامعه دچار بی‌سازمانی اجتماعی گردیده و پیامد آن شیوع رفتار انحرافی در جامعه است. (سلیمی و داوری، ۱۳۸۰: ۳۳۳). پارسونز بر اهمیت خانواده و حفظ ثبات جامعه و سلامت افراد تأکید می‌کند، و روی کارکردهای مثبت خانواده مانند تنظیم روابط جنسی و تولیدمثل، جامعه‌پذیری، مراقبت و نگهداری فرزندان، تعیین پایگاه اجتماعی، حمایت عاطفی و تأمین عشق

۵۲۴ نفری پرداخته است. یافته‌ها نشان داد که سطح بالایی از اقتدار و داشتن محیط خانوادگی مثبت‌تر، فرزندان را در برابر مشکلات رفتاری و ارتکاب اعمال منحرف حمایت می‌کند.

علی‌رغم توجهات تئوریک نسبت به تأثیر خانواده بر روی دامنه‌ای از مسائل عمومی مانند بزهکاری، در جامعه ما مطالعات تجربی چندانی به صورت مستقیم نقش خانواده در بزهکاری فرزندان را مورد بررسی قرار نداده و صرفاً به ابعادی از این نقش در بزهکاری فرزندان توجه شده است؛ مانند سرمایه اجتماعی خانواده، نابسامانی خانواده، نقش نظارت والدین و غیره. نکته‌ای که در مورد تحقیقات داخلی و خارجی قابل ذکر است که در اکثر تحقیقات، توجه کافی به ماهیت چندبعدی، زمینه‌محور و پویای نقش خانواده در بزهکاری فرزندان نگردیده است.

پیشینه نظری تحقیق

تبیین‌های مختلفی درباره بزهکاری و علت‌شناسی، پیشگیری و درمان آن ارائه شده‌اند و نظریات گوناگونی در این رابطه وجود دارد. علت‌شناسی بزهکاری همواره به‌عنوان مهم‌ترین قسمت نظریه‌های پیرامون بزهکاری مطرح بوده است و بیشترین حجم تحقیقات صورت‌گرفته را به خود اختصاص داده است. از میان علل مطرح شده، عوامل خانوادگی را می‌توان به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر بزهکاری نوجوانان در نظر گرفت (نظری و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). به‌طور کلی، در حوزه علوم انسانی و اجتماعی سه رهیافت عام در مورد تبیین آسیب‌های اجتماعی و بالانحص رفتارهای انحرافی وجود دارد. این سه رهیافت را می‌توان با عنوان رهیافت‌های زیست‌شناختی^۱، روان‌شناختی^۲ و جامعه‌شناختی^۳ نام نهاد. در حوزه‌های یادشده، دیدگاه‌ها و نظریه‌های متفاوتی درخصوص چرایی این دسته از رفتارهای انسانی ارائه شده که ما در این تحقیق با توجه به ماهیت موضوع (نقش خانواده در بزهکاری

¹ Biological

² Psychological

³ Sociological

⁴ Durkheim

⁵ Parsons

و متعارف هستند و نماد آن‌ها خانواده، کلیسا و سایر نهادهای مشترک در جامعه هستند و آن‌هایی که مستقیماً در برابر آن‌چه متعارف و معمول است قرار می‌گیرند (Schw & McKey, 1962:225).

ساترلند^۲ معتقد است رفتار انحرافی موروثی و ذاتی نیست و به همان روشی یاد گرفته می‌شود که هر رفتار دیگری آموخته می‌شود. در فرآیند یادگیری، معاشران فرد قواعد حقوقی را به عنوان امور مناسب یا نامناسب تعریف می‌کنند و فرد این تعاریف را از آنان فرا می‌گیرد (احمدی، ۱۳۸۴). به اعتقاد ساترلند فرد در صورتی مبدل به بزهکار و کج‌رفتار تعریف می‌شود که تعاریف موافق قانون‌شکنی فراوانی بیشتری از تعاریف مخالف قانون‌شکنی داشته‌اند. این مسأله هم شامل معاشرت‌های انحراف‌آمیز و هم معاشرت‌های بهنجار می‌گردد. هنگامی که افراد مبدل به مجرم می‌شوند این امر به علت تماس آن‌ها با الگوهای رفتار کج‌رو و جدا افتادن آن‌ها از الگوهای بهنجار است. ساترلند اضافه می‌کند که علت داشتن اشکال خاصی از معاشرت تحت تأثیر عوامل گوناگونی قرار دارد. اگر رفتار موافق رعایت قانون در کودکی آموخته شود، فرد در وضعیتی متفاوت با کسی قرار دارد که از ابتدا به عدم رعایت قانون تشویق شده است؛ یک کودک به طور معمول در خانواده محل زندگی جامعه‌پذیر می‌شود. بنابراین درآمد خانواده و نوع مسکن و محل زندگی با ارقام بزهکاری ارتباط دارد (ممتاز، ۱۳۸۱: ۹۱-۹۲).

به عقیده هیرشی^۳ بزهکاری به عنوان یک مسأله اجتماعی باید در عرصه خانواده، محله، مدرسه، همسالان و سایر ارگان‌ها یا مؤسسات اجتماعی که نوجوان به نوعی در آن‌ها عضویت دارد، بررسی گردد. او می‌گوید هر چه همبستگی میان جوانان، والدین، بزرگسالان و همسالان بیشتر است جوانان به خانواده، مدرسه و جامعه علاقه بیشتری داشته و درگیر فعالیت‌های مقبول اجتماعی می‌شوند و در نتیجه

و محبت و امنیت فرد تأکید می‌کند و کارکردهای منفی خانواده را وجود علاقه عاطفی قوی بین اعضا و در نتیجه محدود کردن آن‌ها توسط یکدیگر، نادیده گرفتن کار زنان در خانواده و خشونت خانوادگی که به خصوص توسط مردان انجام می‌شود، می‌داند (ستوده و بهاری، ۱۳۸۶: ۵۳).

شاو و مک‌کی^۱ برای این‌که دلایل بالا بودن نرخ بزهکاری را در مناطق خاصی از شهر توجیه کنند از نظریه بی‌سازمانی اجتماعی استفاده کردند. آن‌ها بی‌سازمانی اجتماعی را به وضعیتی اطلاق می‌کردند که در آن نهادها و سازمان‌های اجتماعی مانند مدرسه، خانواده و پلیس در حل مشکلاتی که اجتماع با آن مواجه است توانایی خود را از دست می‌دهند یا به عبارتی به وضعیتی که مکانیزم کنترل اجتماعی تضعیف می‌گردد. از نظر شاو و مک‌کی، هر اجتماعی که دچار بی‌سازمانی اجتماعی است دارای ویژگی‌های خاصی است که آن را از سایر اجتماعات متمایز می‌سازد، یکی از ویژگی‌های بسامان بودن یک اجتماع، هم‌سو بودن نگرش‌ها و ارزش‌ها در مواردی مانند تربیت و مراقبت از کودکان است. در اجتماعات بسامان نگرش‌ها و ارزش‌های همانند و یک‌سانی در زمینه تربیت، مراقبت از کودک و کنترل اجتماعی وجود دارد که در نهادها و انجمن‌های داوطلبانه‌ای ظهور یافته است که موجبات حفظ و تداوم این ارزش‌ها هستند. در میان این سازمان‌ها می‌توان از انجمن‌های اولیا و مربیان، انجمن‌های زنان و خدماتی، کلیساها و انجمن‌های محله‌ای نام برد. این نهادها نمایانگر و حافظ ارزش‌های حاکم هستند. در چنین انجمن‌هایی است که کودک در معرض یک شیوه از زندگی قرار می‌گیرد و در آن مشارکت می‌کند. در حالی‌که ممکن است او با روش‌های دیگر زندگی هم آشنا شود اما آن‌ها بخشی از زندگی او محسوب نمی‌شوند. درمقابل، از ویژگی‌های اجتماعات بی‌سامان رواج تنوع گسترده‌ای از هنجارها، ارزش‌ها و استانداردهای رفتاری و اخلاقی است. ارزش‌های اخلاقی از آن‌هایی شروع می‌شود که کاملاً متداول

² Sutherland

³ Hirschi

¹ Shaw and McKay

و در مقابل هر نوع عملی با تأیید و تشویق والدین مواجه هستند، با این ذهنیت رشد یافته‌اند که هر چه بکنند پسندیده و مقبول است (هیلگارد، ۱۳۷۵).

ویلیامز هال نیز به پنج عامل خانوادگی مؤثر بر انحراف اشاره می‌کند که عبارتند از: الف) خانواده گسسته شده، ب) کشش یا فشار خانواده؛ ج) انطباط و روابط خانواده؛ د) مجرمیت در خانواده و ه) اهمال و غفلت (Hall, 1982).

آبراهامسون معتقد است خانواده‌های افراد بزهکار نسبت به خانواده‌های افراد غیر بزهکار در شرایط عاطفی نامطلوبی به سر می‌برند که فشار خانواده نامیده می‌شود. این فشار خانواده با خصومت، تنفر، عصبانیت، آزدگی، پرخاشگری و آشفتگی‌های عصبی به وجود آمده و حفظ شده، هم در والدین و هم در فرزندان آشکار می‌شود. لذا استدلال می‌شود که عدم روابط گرم و عاطفی در خانواده روی بزهکاری تأثیر دارد (Barber, 1992).

به اعتقاد نای^۱ خانواده از طریق چهار عامل باعث تقویت پیوند اجتماعی می‌گردد: ۱- نظارت درونی: از طریق جامعه‌پذیری کودک و ایجاد وجدان یعنی درونی کردن هنجارها، ارزش‌ها و نیز احساس شرم و گناه در صورت کج رفتاری، به علت رابطه نوجوانان با پدر و مادر و تنبیه و سرزنش از جانب آن‌ها واقع می‌گردد؛ ۲- نظارت غیرمستقیم- میل به این‌که مطابق با انتظارات خانواده رفتار کرده، باعث رنجش و ناراحتی آن‌ها نشود. این امر بستگی به وابستگی عاطفی فرد با خانواده دارد؛ ۳- نظارت مستقیم: تنبیه و محدودیت مستقیم از جانب خانواده. برای مثال میزان آزادی جوانان یا نوجوانان، نظارت بر زمانی که بیرون از منزل می‌گذرانند، انتخاب دوستان و نوع سرگرمی‌ها؛ ۴- ارضای نیازها: توانایی خانواده در تأمین زندگی، فراهم کردن امکانات موفقیت در آینده برای نوجوانان. برخی از خانواده‌ها در تحقق این امور موفق‌تر از بقیه هستند و در نتیجه بیشتر می‌توانند نوجوان و جوان را با جامعه هم‌نوا سازند. در حالی که

فرصت کم‌تری برای پرداختن به رفتارهای ناهنجار خواهند داشت. هیرشی از چهار عنصر به عنوان عناصر پیونددهنده افراد جامعه به یکدیگر معرفی می‌کند که به عنوان متغیرهای کنترل کننده رفتار افراد و ممانعت آن‌ها از ارتکاب جرم و خشونت بر می‌شمارد: ۱- دلبستگی یا تعلق خاطر: این عنصر بیانگر میزان وابستگی فرد به اشخاص دیگر در خانواده، محیط و نهادهای اجتماعی است؛ ۲- تعهد: این عنصر تعهد بیانگر میزان پذیرش هدف‌های قراردادی و مرسوم جامعه و نیز احساسات دینی است که فرد نسبت به جامعه بر دوش خود احساس می‌کند. مانند تعهد به پیروی از دستورات مذهبی یا حفظ شئون خانوادگی، ملی و غیره؛ ۳- درگیر بودن یا مشارکت: درگیر بودن در فعالیت‌های روزمره مقدار زیادی از وقت و انرژی فرد را به خود اختصاص می‌دهد و در نتیجه فرصتی برای فرد نمی‌ماند که به کارهای خلاف بپردازد. مانند درگیر شدن در کارهای مدرسه، خانه و فعالیت‌های فوق‌برنامه و عضویت در باشگاه‌های ورزشی و غیره؛ ۴- اعتقادات و باورها: این عنصر بیانگر میزان اعتقاد فرد به اعتبار قواعد اجتماعی و اخلاقی و باور او نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی جامعه و وفاداری او نسبت به آن‌هاست. این امر احساس وظیفه اخلاقی نسبت به دیگران و رعایت هنجارها را برای فرد به وجود آورده و موجب می‌شود از انحراف و بزهکاری پرهیز نماید. بر عکس ضعف چنین اعتقاداتی، وفاداری فرد را به جامعه سست کرده و راه را برای کجروی فرد هموار می‌سازد (گسن، ۱۳۷۰: ۱۶۳-۱۶۴).

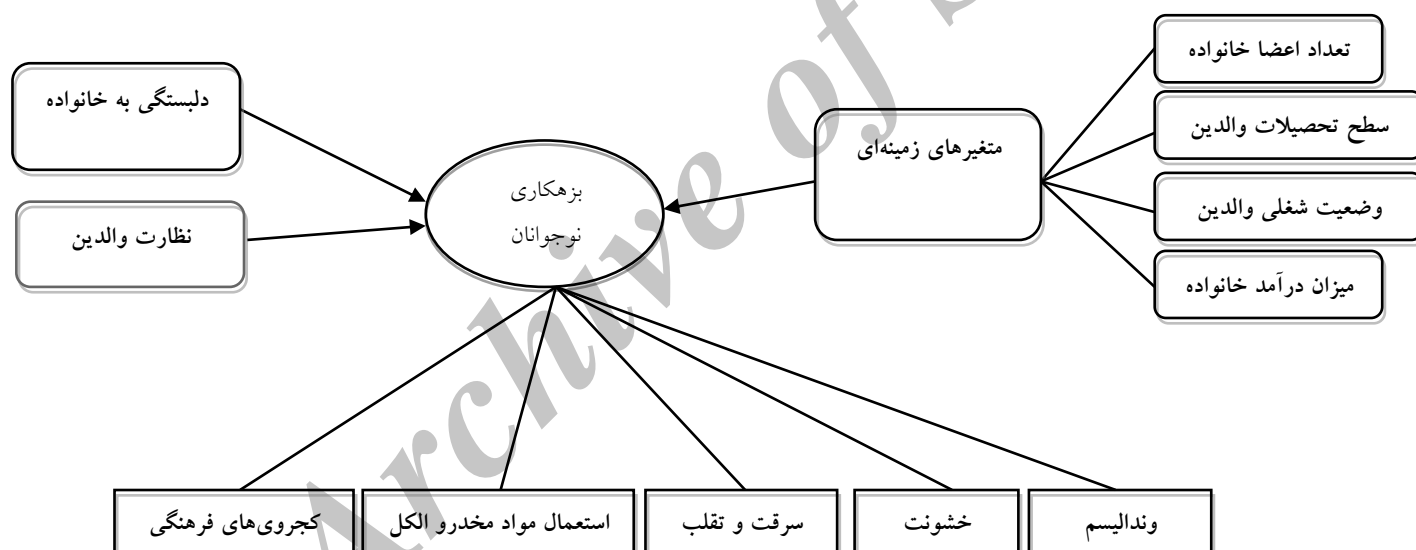
طبق گفته‌های آلبرت باندورا و ریچارد والترز، هم تنبیهات بدنی مستمر و هم بی‌مبالاتی زیاد در کنترل رفتار پسران جوان توسط والدین به بزهکاری جوانان می‌انجامد. به نظر آنان، پسرانی که اغلب توسط پدران خود کتک می‌خورند به کنترل‌های خارجی متکی می‌شوند؛ یعنی در انجام هر عملی به جای آن‌که اساس تصمیمات خود را بر احساس درونی خود از درستی و نادرستی آن عمل بگذارند، بیشتر احتمال به دام افتادن را محاسبه می‌کنند. از سوی دیگر پسرانی که همیشه

¹ Nye

با در نظر گرفتن تئوری‌های مطرح شده و پیشینه‌های تجربی انجام شده حول محور خانواده و بزهکاری، مدل تحلیلی تحقیق در نمودار ۱ تنظیم گردیده است. بزهکاری نوجوانان به‌عنوان متغیر وابسته تحقیق است که دارای ۵ بعد: وندالیسم، خشونت، سرقت و تقلب، استعمال مواد مخدر و الکل و کجروی‌های فرهنگی است (طالبان، ۱۳۸۳). متغیرهای مستقل تحقیق که از پیشینه نظری و تجربی مرتبط با موضوع تحقیق استخراج گردیده و تأثیرگذار بر متغیر وابسته تحقیق هستند نیز شامل متغیرهای زمینه‌ای مرتبط و متغیرهای دلبستگی به خانواده و نظارت والدین هستند.

خانواده‌هایی که چنین توانایی‌هایی را ندارند کم‌تر می‌توانند از نوجوانان خود انتظار هم‌نوایی داشته‌اند. نای اضافه می‌کند که فروپاشی خانواده کم‌اهمیت‌تر از خوشحالی و خوشبختی خانواده است؛ یعنی خانواده‌ای که پر از تشنج و اختلاف است می‌تواند نقش مهمی در کج رفتاری نوجوانان بازی کند. اما نوجوانی که در خانواده طلاق گرفته ولی آرام زندگی کند وضعیت بهتری دارد (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۲۳).

مدل تحلیلی تحقیق

نمودار ۱- مدل تحلیلی تحقیق

فرضیه‌های تحقیق

- بین نظارت والدین و بزهکاری نوجوانان رابطه منفی وجود دارد. به عبارتی، هرچه نظارت والدین بر روی نوجوانان بیشتر است، میزان بزهکاری آن‌ها کمتر خواهد بود.
- بین تعداد اعضای خانواده نوجوانان و بزهکاری آن‌ها رابطه منفی وجود دارد. به عبارتی، هرچه تعداد اعضای خانواده نوجوانان بیشتر است، میزان بزهکاری آن‌ها کمتر خواهد بود.

- با توجه به مطالب ذکر شده در بخش چارچوب نظری و تجربی تحقیق، می‌توان فرضیات زیر را مطرح نمود:
- بین دلبستگی نوجوانان به خانواده و بزهکاری آن‌ها رابطه منفی وجود دارد. به عبارتی، هرچه دلبستگی نوجوانان به خانواده‌شان بیشتر است، میزان بزهکاری آن‌ها کمتر خواهد بود.

شده برای انجام تحلیل عاملی، کافی و مناسب است (جدول ۱).

برای سنجش روایی^۶ وسیله اندازه‌گیری نیز از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضرایب روایی به دست آمده برای تمامی شاخص‌ها بالای ۰/۷ است که در حد قابل قبولی است (جدول ۲).

تعریف متغیرهای تحقیق

- بزهکاری نوجوانان

تعریف مفهومی: بزهکاری طیفی از رفتار است که هم به تخلف از قانون و هم به تخلف از هنجارهای اجتماعی و فرهنگی بدون قانون‌شکنی رسمی اطلاق می‌شود (احمدی، ۱۳۸۴: ۱۳).

تعریف عملیاتی: در پژوهش حاضر برای سنجش میزان بزهکاری نوجوانان ۵ بعد در نظر گرفته شده است که عبارتند از: وندالیسم، خشونت، سرقت و تقلب، استعمال مواد مخدر و الکل و کجروی‌های فرهنگی (طالبان، ۱۳۸۳). همچنین هر یک از ابعاد ذکر شده با گویه‌هایی در قالب طیف لیکرت سنجیده شده‌اند که برخی از این گویه‌ها عبارتند از: تخریب وسایل عمومی شهر، اعمال زور برای گرفتن چیزی از شخصی، برداشتن پول بدون اجازه از جیب پدر و مادر، استعمال دخانیات و مواد مخدر، فرار از مدرسه.

- دلبستگی به خانواده

تعریف مفهومی: تعلق و دلبستگی حساسیتی است که شخص نسبت به عقاید دیگران درباره خود نشان می‌دهد و در حقیقت، نوعی قید و بند اخلاقی است که فرد را ملزم به رعایت معیارهای اجتماعی می‌کند (مشکانی و مشکانی، ۱۳۸۱: ۲۵-۳).

- میانگین بزهکاری نوجوانان به تفکیک سطح تحصیلات پدر، متفاوت است.

- میانگین بزهکاری نوجوانان به تفکیک سطح تحصیلات مادر، متفاوت است.

- میانگین بزهکاری نوجوانان به تفکیک وضعیت شغلی پدر، متفاوت است.

- میانگین بزهکاری نوجوانان به تفکیک وضعیت شغلی مادر، متفاوت است.

- میانگین بزهکاری نوجوانان به تفکیک میزان درآمد خانواده، متفاوت است.

روش اجرای تحقیق

روش به کار رفته برای اجرای پژوهش حاضر از نوع پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه است. تحقیق حاضر به لحاظ ژرفایی، پهنانگر و به لحاظ زمانی، از نوع مقطعی است. جامعه آماری تحقیق را نیز، کلیه دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر زنجان به تعداد ۴۷۷۹ نفر تشکیل می‌دهد که از این تعداد، ۳۶۰ نفر، از طریق فرمول کوکران و به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به عنوان نمونه نهایی انتخاب شده‌اند. همچنین در تحقیق حاضر، پس از تنظیم ابزار تحقیق، به منظور برآورد اعتبار^۱ ابزار اندازه‌گیری، ابتدا داوران متخصص اعتبار محتوایی آن‌ها را ارزیابی و سپس به دلیل استخراج فرضیات از چارچوب نظری تحقیق، با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی^۲ اعتبار سازه‌ای^۳ آن‌ها سنجش شد. با استفاده از تکنیک مذکور، زیرمجموعه‌های مرتبط با یک متغیر و تعداد عوامل قابل قبول با استفاده از مقادیر ویژه^۴ مشخص گردید. معنی‌داری آزمون بارتلت^۵ (۰/۰۰۰) و نتایج آزمون آماری Kmo (۰/۹۰۳) برای متغیرهای مذکور، نشان می‌دهد که ایده تحلیل عاملی برای گویه‌های مورد نظر، ایده مطلوبی است و تعداد نمونه انتخاب

^۱ Validity

^۲ Factor Analysis

^۳ Construct Validity

^۴ Eigen Value

^۵ Bartlett Test

^۶ Reliability

جدول ۱- نتایج و اجزای تحلیل عاملی متغیرها و گویه‌ها

متغیر	گویه‌ها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده	مقادیر ویژه
دلبستگی به خانواده	احساس امنیت و آرامش در خانواده	۰/۵۳۶	۱۶/۲۶	۵/۲۴
	احترام برای والدین	۰/۷۵۱		
	اهمیت اظهارنظرهای والدین	۰/۵۲۱		
	اعتماد به والدین	۰/۶۴۲		
	گفتگو و هم‌صحبتی با والدین	۰/۴۱۳		
	در میان گذاشتن آرزوها و برنامه‌های آینده با والدین	۰/۸۴۰		
	در میان گذاشتن مشکلات شخصی با والدین	۰/۶۳۴		
	در میان گذاشتن احساسات و اندیشه‌ها با والدین	۰/۸۵۱		
	گذراندن وقت آزاد با والدین	۰/۸۹۹		
	تلاش خانواده برای پیشرفت فرزندان	۰/۸۴۶		
	پرتوقع بودن والدین	۰/۷۷۸		
	درک نکردن مشکلات از طرف والدین	۰/۸۱۴		
	دلخور بودن از دست والدین	۰/۸۴۴		
آرزوی به دنیا آمدن در خانواده‌ای دیگر	۰/۷۵۳			
سپری کردن اوقات با دوستان تا خانواده	۰/۸۳۰			
میزان اطلاع والدین از حضور فرزندان در مکان‌هایی غیر از مدرسه	۰/۶۷۰			
نظارت والدین	اهمیت مطلع بودن از مکان حضور فرزندان برای والدین	۰/۷۳۰	۲۰/۵۹	۷/۶۶
	اجبار برای حضور در خانه فرزندان در ساعات معین	۰/۷۹۴		
	اطلاع‌رسانی به والدین در صورت حضور در مکان‌های دیگر	۰/۸۴۰		
آزمون Kmo: ۰/۹۰۳				
آزمون بارتلت: ۸۴۱۹/۲۰۲				
کل واریانس تبیین شده: ۰/۵۹				

جدول ۲- ضریب روایی به دست آمده برای هر یک از شاخص‌ها

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	ضریب روایی ابعاد	ضریب روایی کل
دلبستگی به خانواده	-	۱۵	-	۰/۸۸
نظارت والدین	-	۷	-	۰/۸۲
بزهکاری نوجوانان	وندالیسم	۴	۰/۸۱	۰/۹۳
	خشونت	۵	۰/۸۸	
	سرقت و تقلب	۵	۰/۶۲	
کجروی فرهنگی	استعمال مواد مخدر و الکل	۲	۰/۹۳	۰/۸۹
	کجروی فرهنگی	۱۰	۰/۸۹	

بیشترین فراوانی را برای سطح تحصیلات مادران پاسخ‌گویان به خود اختصاص داده است. همچنین نتایج توصیفی برای وضعیت شغلی والدین نوجوانان حاکی از آن است که شغل آزاد با ۵۹/۷ درصد، بیشترین فراوانی را برای وضعیت شغلی پدران و خانه‌دار بودن مادران با ۹۳/۹ درصد، بیشترین فراوانی را از نظر وضعیت شغلی والدین پاسخ‌گویان به خود اختصاص داده است.

طبق یافته‌ها، نتایج توصیفی برای متغیر وابسته تحقیق نشان می‌دهد که میزان بزهکاری نوجوانان شهر زنجان به‌طور کلی، در حد پایینی است. نتایج توصیفی برای هر یک از ابعاد بزهکاری نوجوان یعنی؛ نندالیسم، خشونت، سرقت و تقلب، استعمال مواد مخدر و الکل و کجروی‌های فرهنگی نیز نشان داد که همه ابعاد متغیر وابسته در حد پایینی قرار دارند. در نهایت، نتایج توصیفی برای متغیرهای مستقل تحقیق نیز نشان داد که: میزان دل‌بستگی به خانواده در حد متوسط رو به بالا و میزان نظارت والدین در حد متوسط رو به پایین قرار دارد (جدول ۳).

یافته‌های استنباطی تحقیق

سطح تحصیلات و وضعیت شغلی پدر و مادر پاسخ‌گویان و نیز میزان درآمد خانواده‌شان به‌عنوان متغیر مستقل در سطح اسمی چندحالتی است و بزهکاری نوجوانان به‌عنوان متغیر وابسته در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده است، لذا برای بررسی معنی‌داری تفاوت میانگین متغیر بزهکاری به تفکیک سطح تحصیلات و وضعیت شغلی پدر و مادر و نیز میزان درآمد خانواده از آزمون F یا آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که:

- تفاوت میانگین بزهکاری در بین نوجوانان به تفکیک سطح تحصیلات پدر، معنی‌دار است و در این میان بیشترین بزهکاری را افرادی مرتکب شده‌اند که سطح تحصیلات پدران آن‌ها در حد دبیرستان است.

- تفاوت میانگین بزهکاری در بین نوجوانان به تفکیک

تعریف عملیاتی: متغیر دل‌بستگی به خانواده، با گویه‌هایی نظیر: احساس امنیت و آرامش در خانواده، احترام فراوان برای والدین، اهمیت اظهار نظر والدین، گذران وقت با خانواده تا با دوستان و مواردی مانند آن در قالب طیف لیکرت سنجیده شده است.

- نظارت والدین

تعریف مفهومی: رومرو و رویز^۱ نظارت والدین را بر حسب میزانی تعریف می‌کنند که والدین می‌دانند نوجوان‌شان در زمان‌هایی که با او نیستند، کجا به‌سر می‌برد و اوقاتش را چگونه سپری می‌کند (Romero & Ruiz, 2007:146). بنابراین منظور از نظارت والدین، میزانی است که والدین از رفتارها و نحوه گذران وقت فرزندان خود اطلاع دارند.

تعریف عملیاتی: متغیر نظارت والدین، با گویه‌هایی نظیر: میزان اطلاع والدین از حضور فرزندان در مکان‌هایی غیر از مدرسه، اهمیت مطلع بودن از مکان حضور فرزندان برای والدین، اجبار برای حضور در خانه فرزندان در ساعات معین، اطلاع‌رسانی به والدین در صورت حضور در مکان‌های دیگر و مواردی مانند آن در قالب طیف لیکرت سنجیده شده است.

یافته‌های توصیفی تحقیق

طبق یافته‌های تحقیق، میانگین حاصل شده برای متغیر تعداد اعضای خانواده، برابر ۴/۸۳ است، که این مقدار با در نظر گرفتن حداکثر ۱۰ عضو و حداقل ۳ عضو، نشان می‌دهد که بیشتر افراد، تعداد اعضای خانواده پایین‌تر از میانگین جامعه داشته‌اند. همچنین نتایج توصیفی برای متغیر درآمد حاکی از آن است که، میزان درآمد ۴۰۰ هزار تا ۶۰۰ هزار تومان در ماه، با ۳۸/۶ درصد، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. نتایج توصیفی برای متغیر سطح تحصیلات والدین نشان داد که مقطع راهنمایی با ۳۳/۶ درصد، بیشترین فراوانی را برای سطح تحصیلات پدر و مقطع ابتدایی با ۳۴/۷ درصد،

¹ Romero and Ruiz

وضعیت شغلی مادر، معنی دار است و در این میان بیشترین بزهکاری افرادی مرتکب شده‌اند که مادرانشان کارگر ساده هستند.

- تفاوت میانگین بزهکاری در بین نوجوانان به تفکیک درآمد خانواده، معنی دار است و در این میان بیشترین بزهکاری را افرادی مرتکب شده‌اند که درآمد خانواده آن‌ها از ۱ میلیون تومان بالاتر است.

سطح تحصیلات مادر، معنی دار است و در این میان بیشترین بزهکاری را افرادی مرتکب شده‌اند که سطح تحصیلات مادران آن‌ها لیسانس است.

- تفاوت میانگین بزهکاری در بین نوجوانان به تفکیک وضعیت شغلی پدر، معنی دار است و در این میان بیشترین بزهکاری را افرادی مرتکب شده‌اند که پدرانشان بیکار هستند.

- تفاوت میانگین بزهکاری در بین نوجوانان به تفکیک

جدول ۳- آماره‌های توصیفی متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر	میانگین	انحراف معیار	چولگی	ماکزیمم	مینیمم	دامنه تغییرات
دلبستگی به خانواده	۷۱/۶۳	۱/۲۶	-۱/۰۸	۹۰	۱۵	۷۵
نظارت والدین	۶۴/۹۴	۱/۴۸	۰/۷۷	۱۲۲	۲۶	۹۶
تعداد اعضای خانواده	۴/۸۳	۱/۱۷	۱/۱۵	۱۰	۳	۷
بزهکاری نوجوانان	۴۴/۴۱	۱/۹۵	۲/۲۵	۱۵۶	۲۶	۱۳۰
وندالیسم	۷/۹۴	۴/۲۳	۱/۰۰۷	۲۴	۴	۲۰
خشونت	۸/۲۰	۴/۹۸	۲/۱۴	۳۰	۵	۲۵
ابعاد سرقت و تقلب	۸/۵۲	۳/۴۱	۲/۶۲	۳۰	۵	۲۵
بزهکاری استعمال مواد مخدر و الکل	۲/۶۰	۲/۰۱	۳/۷۴	۱۲	۲	۱۰
کجروی‌های فرهنگی	۱۷/۱۴	۹/۱۴	۲/۴۲	۶۰	۱۰	۵۰

- همبستگی بین دو متغیر دلبستگی به خانواده و متغیر بزهکاری نوجوانان با اطمینان ۹۹ درصد و در سطح معنی داری ۰/۰۱ با ضریب همبستگی ۰/۴۷- مورد تأیید واقع شد؛ نوع رابطه معکوس و شدت همبستگی، متوسط است. به عبارتی، هرچه دلبستگی به خانواده بیشتر است، بزهکاری نوجوانان در حد متوسطی کاهش می‌یابد و برعکس.

تحلیل رگرسیون چند متغیره

تحلیل رگرسیون چند متغیره، روشی برای تحلیل مشارکت جمعی و فردی دو یا چند متغیر مستقل، در تغییرات متغیر وابسته است. در واقع رگرسیون چند متغیره، علاوه بر پیش‌بینی یک متغیر وابسته از طریق دو یا چند متغیر مستقل، به تبیین واریانس متغیر وابسته نیز می‌پردازد (غیاثوند، ۱۳۸۷: ۱۹۹). در تحقیق حاضر نیز برای سنجش تأثیر متغیرهای

برای تعیین همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق، به‌عنوان مبنایی برای تعیین دقت برآورد رگرسیون، از آزمون F پیرسون استفاده شده است. نتایج آزمون همبستگی برای متغیر تعداد اعضای خانواده نشان داد که رابطه‌ای بین تعداد اعضای خانواده با بزهکاری نوجوانان در سطح معنی داری ۰/۰۵ وجود ندارد. نتایج آزمون همبستگی برای بقیه متغیرهای تحقیق حاکی از آن است که:

- همبستگی بین دو متغیر نظارت والدین و متغیر بزهکاری نوجوانان با اطمینان ۹۹ درصد و در سطح معنی داری ۰/۰۱ با ضریب همبستگی ۰/۶۶- مورد تأیید واقع شد؛ نوع رابطه معکوس و شدت همبستگی، قوی است. به عبارتی، هرچه نظارت والدین بر فرزندان‌شان بیشتر است، بزهکاری نوجوانان‌شان در حد زیادی کاهش می‌یابد و برعکس.

متغیرهای مستقل نیز با توجه به مقادیر شاخص تولرانس (نزدیک به عدد یک) و شاخص تورم واریانس (کوچک تر از عدد ۲/۵) در گام اول و دوم، به تأیید رسیده است.

- ضریب همبستگی r بین متغیرها در گام اول برابر ۰/۶۶ و گام دوم برابر ۰/۶۷ است و نشان می‌دهد که بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته همبستگی قوی برقرار است. مقدار ضریب تعیین تعدیل شده R^2 در گام اول برابر ۰/۴۳ و گام دوم برابر ۰/۴۵ است که بیانگر این است که متغیرهای باقی‌مانده در مدل رگرسیونی که شامل نظارت والدین و دلبستگی به خانواده است، توانسته‌اند ۴۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته، بزهکاری نوجوانان را تبیین نمایند (جدول ۴).

مستقل در سطح سنجش فاصله‌ای بر متغیر وابسته از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شده است، طبق یافته‌ها:

- رابطه بین متغیرهای مستقل (نظارت والدین و دلبستگی به خانواده) و وابسته تحقیق (بزهکاری نوجوانان)، بر اساس جدول آنالیز واریانس یک‌طرفه، با توجه به سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده (۰/۰۰۰) در گام اول و دوم، خطی است و نشان‌دهنده این است که مجموع متغیرهای مستقل قادرند تغییرات متغیر بزهکاری نوجوانان را تبیین کنند و به عبارتی مدل مورد تأیید قرار می‌گیرد. استقلال خطاها نیز با توجه به دوربین واتسن حاصله (۱/۸۸)، به‌عنوان یکی از پیش‌فرض‌های لازم برای انجام تحلیل رگرسیونی نیز مورد تأیید واقع شده است. همچنین پیش‌فرض عدم هم‌خطی

جدول ۴- آماره‌های تحلیل رگرسیونی چندمتغیره بزهکاری نوجوانان

کمیت دوربین واتسون	آنالیز واریانس		توزیع فراوانی (۷۱۴)	خطای استاندارد برآورد	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	آزمون t	ضرایب رگرسیونی استاندارد شده	متغیرها	ثابت	
	سطح معنی‌داری	آزمون F										
۱	۰/۰۰۰	۱/۵۸۳	-	-	-	-	-	۵/۷۴	۱۲/۰۳	ثابت	ثابت	
		۲۷۹	۱	۱	۰/۰۳۶	۰/۴۳	۰/۶۶	۱۶/۶۳	-۰/۶۰	نظارت والدین	نظارت والدین	
۲	۰/۰۰۰	۱/۸۸	-	-	-	-	-	۵/۶۵	۳۱/۲۶	ثابت	ثابت	
		۱۵۰	۱/۴۰	۰/۷۱	۰/۰۴۸	-	-	۱۲/۲۹	-۰/۵۱	نظارت والدین	نظارت والدین	
			۱/۴۰	۰/۷۱	۰/۰۶۱	۰/۴۵	۰/۴۵	۰/۶۷	۰/۰۰۰	-۳/۷۴	-۰/۲۲	دلبستگی به خانواده

بحث و نتیجه

دارا است. این نتیجه هم‌سو با تئوری‌های دورکیم، پارسونز، شاو و مک‌کی، هیرشی، ساترلند و نای در مورد نقش خانواده‌ها و والدین در بزهکاری فرزندان است. از نظر نای، خانواده از طریق چهار عامل باعث تقویت پیوند اجتماعی می‌گردد: ۱- نظارت درونی؛ از طریق جامعه‌پذیری کودک و ایجاد وجدان؛ یعنی درونی کردن هنجارها، ارزش‌ها و نیز احساس شرم و گناه در صورت کج‌رفتاری، به علت رابطه

مقاله حاضر با هدف بررسی ارتباط بین عوامل خانوادگی و میزان ارتکاب بزهکاری در بین نوجوانان پسر شهر زنجان نگاشته شده است که به‌منظور بررسی ابعاد این مسأله و مکانیسم‌های تأثیرگذاری آن، تئوری‌های مرتبط با موضوع مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصله نشان داد که: نظارت والدین قوی‌ترین رابطه را با بزهکاری نوجوانان

دل بستگی یا تعلق خاطر: این عنصر بیانگر میزان وابستگی فرد به اشخاص دیگر در خانواده، محیط و نهادهای اجتماعی است؛ ۲- تعهد: این عنصر تعهد بیانگر میزان پذیرش هدف‌های قراردادی و مرسوم جامعه و نیز احساسات دینی است که فرد نسبت به جامعه بر دوش خود احساس می‌کند؛ ۳- درگیر بودن یا مشارکت: درگیر بودن در فعالیت‌های روزمره مقدار زیادی از وقت و انرژی فرد را به خود اختصاص می‌دهد و در نتیجه فرصتی برای فرد نمی‌ماند که به کارهای خلاف بپردازد؛ ۴- اعتقادات و باورها: این عنصر بیانگر میزان اعتقاد فرد به اعتبار قواعد اجتماعی و اخلاقی و باور او نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی جامعه و وفاداری او نسبت به آنهاست. این امر احساس وظیفه اخلاقی نسبت به دیگران و رعایت هنجارها را برای فرد به وجود آورده و موجب می‌شود از انحراف و بزهکاری پرهیز نماید.

در راستای نتایج به دست آمده و توضیحات ارائه شده فوق، می‌توان پیشنهادات زیر را برای کاهش و جلوگیری از آسیب اجتماعی بزهکاری نوجوانان، که خود می‌تواند زمینه را برای بروز آسیب‌های دیگر در جامعه فراهم نماید، ارائه نمود: از آنجا که نظارت والدین بیشترین سهم را در تبیین بزهکاری نوجوان در این تحقیق به خود اختصاص داده و همچنین با توجه به همبستگی معنی‌دار بین آنها، پیشنهاد می‌شود که والدین کنترل و نظارت بر رفتارهای نوجوانان‌شان، معاشرت‌ها و دوستان آنها را کاملاً جدی بگیرند.

با توجه به رابطه معنی‌دار دل بستگی به خانواده و بزهکاری نوجوانان، همچنین سهم این متغیر در تبیین بزهکاری نوجوانان، پیشنهاد می‌شود که والدین جوی صمیمانه را برای خانواده‌شان تدارک ببینند تا با شکل‌گیری ارتباطات عاطفی در درون خانواده دل بستگی فرزندان و والدین نسبت به هم‌دیگر افزایش یابد.

با توجه به تأیید ارتباط متغیرهای زمینه‌ای همانند وضعیت شغلی و تحصیلی والدین با بزهکاری نوجوان در

نوجوانان با پدر و مادر و تنبیه و سرزنش از جانب آنها واقع می‌گردد؛ ۲- نظارت غیرمستقیم: میل به این‌که مطابق با انتظارات خانواده رفتار کرده، باعث رنجش و ناراحتی آنها نشود؛ ۳- نظارت مستقیم: تنبیه و محدودیت مستقیم از جانب خانواده؛ ۴- ارضای نیازها: توانایی خانواده در تأمین زندگی، فراهم کردن امکانات موفقیت در آینده برای نوجوانان. به اعتقاد نای برخی از خانواده‌ها در تحقق این امور موفق‌تر از بقیه هستند و در نتیجه بیشتر می‌توانند نوجوان و جوان را با جامعه هم‌نوا سازند. همچنین این نتیجه هم‌سو با نتایج تحقیق نوری (۱۳۸۹) و وارن و جانسون (۱۹۸۹) در مورد نقش نظارت والدین در بزهکاری نوجوانان است.

در نهایت این‌که، یافته‌های تحقیق هم‌سو با تحقیق باقری و همکارانش (۱۳۸۸)، با عنوان، بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر ارتکاب جرم و همچنین تحقیق پارسل و همکارانش (۱۹۹۳) با عنوان سرمایه اجتماعی خانواده و مشکلات رفتاری کودکان و در تأیید نظریات دورکیم و پارسونز است. از دید پارسونز، نهادها و سازمان‌های اجتماعی عوامل اجرایی و ابزارهای جامعه‌پذیری الگوهای رفتاری و درونی ساختن آنها در افراد هستند. در صورتی که نهادها و سازمان‌های کارگزار جامعه‌پذیری نظیر خانواده، مدرسه و وسایل ارتباط جمعی کارایی لازم را نداشته‌اند جامعه دچار بی‌سازمانی اجتماعی گردیده و پیامد آن شیوع رفتار انحرافی در جامعه است. همچنین نتیجه تحقیق در مورد کاهش بزهکاری نوجوانان به دلیل دل بستگی به خانواده‌شان در تأیید نظرات ساترلند و هیرشی است. به عقیده هیرشی هرچه همبستگی میان جوانان، والدین، بزرگسالان و همسالان بیشتر است جوانان به خانواده، مدرسه و جامعه علاقه بیشتری داشته و درگیر فعالیت‌های مقبول اجتماعی می‌شوند و در نتیجه فرصت کم‌تری برای پرداختن به رفتارهای ناهنجار خواهند داشت. هیرشی از چهار عنصر به‌عنوان عناصر پیوند دهنده افراد جامعه به یکدیگر معرفی می‌کند که به عنوان متغیرهای کنترل‌کننده رفتار افراد و ممانعت آنها از ارتکاب جرم و خشونت بر می‌شمارد: ۱-

ستوده، ه. (۱۳۷۳). *مقدمه‌ای بر: آسیب‌شناسی اجتماعی*، تهران: مؤسسه انتشارات آوای نور.

سلیمی، ع. و داوری، م. (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی کجروی*، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.

گسن، ر. (۱۳۷۰). *مقدمه‌ای بر جرم‌شناسی*، ترجمه: مهدی کی‌نیا، تهران: انتشارات مترجم.

طالبان، م. (۱۳۸۳). «تحلیل واریانس ساختاری بزهکاری نوجوانان»، *فصلنامه مطالعات جوانان*، ش ۷، ص ۳-۳۴.

علی‌وردی‌نیا، ا؛ شارع‌پور، م. و ورمزیار، م. (۱۳۸۷). «سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری»، *فصلنامه پژوهش زنان*، دوره ششم، ش ۲، ص ۱۰۷-۱۳۲.

غیاثوند، ا. (۱۳۸۷). *کاربرد آمار و نرم‌افزار SPSS در تحلیل داده‌ها: (آموزش جامع نرم‌افزار SPSS)*، تهران: نشر لویه.

محمدی‌اصل، ع. (۱۳۸۴). *بزهکاری نوجوانان و نظریه‌های انحراف اجتماعی*، تهران: نشر علم.

مشکانی، م. و مشکانی، ز. (۱۳۸۱). «سنجش تأثیر عوامل درونی و بیرونی خانواده بر بزهکاری نوجوانان»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره چهارم، ش ۲، ص ۳-۲۵.

ممتاز، ف. (۱۳۸۱). *انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاه‌ها*، تهران: شرکت سهامی انتشار.

نجفی‌توانا، ع. (۱۳۷۷). *جرم‌شناسی*، تهران: انتشارات خیام.

نجفی‌توانا، ع. (۱۳۸۲). *نابهنجاری و بزهکاری اطفال و نوجوانان*، تهران: انتشارات راه و تربیت.

نظری، ع؛ امینی‌منش، س. و شاهینی، ع. (۱۳۹۱). «ساختار خانواده، نظارت والدین و هم‌نشینی با همسالان بزهکار در نوجوانان پسر بزهکار و بهنجار»، *فصلنامه پژوهش در سلامت روان‌شناختی*، دوره ششم، ش ۴، ص ۶۰-۶۸.

تحقیق حاضر، پیشنهاد می‌گردد بازتعریفی از ارزش اجتماعی و اقتصادی پایگاه‌های اجتماعی و اقتصادی مختلف جامعه از طریق نهادهای مربوطه و رسانه‌های ارتباط جمعی به‌عمل آید.

منابع

احمدی، ح. (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی انحرافات*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

باقری، م؛ ملتفت، ح. و رضادوست، ک. (۱۳۸۸). «بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر ارتکاب جرم»، *فصلنامه دانش انتظامی*، سال یازدهم، ش ۴، ص ۵۹-۸۶.

توکلی، م. (۱۳۸۴). *شناسایی و تحلیل کانون‌های جرم‌خیز شهر زنجان با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی.

جعفری، ق. (۱۳۸۹). *مطالعه جامعه‌شناختی سهم عوامل ساختاری و یادگیری اجتماعی در بزهکاری نوجوانان در شهر تبریز (مطالعه موردی مناطق حاشیه‌نشین)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، تبریز: دانشگاه تبریز.

جلایی‌پور، ح. و حسینی‌نثار، م. (۱۳۸۷). «عوامل اجتماعی مؤثر بر بزهکاری نوجوانان در رشت»، *پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی (ویژه‌نامه پژوهش‌های اجتماعی)*، ص ۷۷-۱۰۲.

رجایی، ع. (۱۳۸۱). «نقش خانواده، همسالان و رسانه‌های گروهی در رفتارهای انحرافی نوجوانان پسر»، *فصلنامه دانش و پژوهش*، ش ۱۱ و ۱۲، ص ۴۵-۷۷.

رجبی‌پور، م. (۱۳۸۸). «بزهکاری دانش‌آموزان و امکان پیشگیری اجتماعی رشدمدار (از دیدگاه کارشناسان آموزش و پرورش)»، *فصلنامه دانش انتظامی*، سال دهم، ش ۲، ص ۱۲۸-۱۵۸.

- Parcel, T. Menagman, E. G. (1993) "Family Social Capital and Problems Children's Behavior". *Social Psychology Quarterly*, 56(2).
- Rashed, A. (2002) "Juvenile Delinquency in Saudi Arabia: Testing Social Disorganization Theory". Mississippi State University.
- Romero, A. J. & Ruiz, M. (2007) "Does Familism Lead to Increased Parental Monitoring?: Protective factors for Coping with Risky Behaviors", *Journal of Child and Family Studies*, 16: 143-154.
- Shaw, C. R. and McKey H. D. (1962) "Juvenile Delinquency and Urban Areas". Chicago: University of Chicago Press.
- نوربها، ر. (۱۳۷۳). *زمینه جرم‌شناسی*، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- نوری، ز. (۱۳۸۹). «بررسی تأثیر خانواده نابسامان در گرایش فرزندان نوجوان به بزهکاری در شهر اهواز»، *ماهنامه اصلاح و تربیت*، ش ۹۶، ص ۲۹-۳۶.
- هیلگارد، ا. (۱۳۷۵). *زمینه روان‌شناسی*، ترجمه: محمدنقی براهنی، تهران: انتشارات رشد.
- Barber, B.K. (1992) "Family, Personality and Adolescent Problem Behaviors", *Journal of Marriage and the Family*, 54: 69-79.
- Williams, J. E. Hall. (1982) "Criminology and Criminal Justice". London: Butterworth.

Archive of SID

Archive of SID